

Social and educational support of children and adolescents in difficult life circumstances, is realized through a strategy of protection or assistance strategy, used depending on the age and individual characteristics of children and adolescents; the complexity of the situation; available resources; goals etc.

Keywords: difficult life circumstances, children in difficult life circumstances, socio-educational support socio-educational support of children and adolescents in difficult life circumstances.

Отримано 29.03.2017

УДК 378.147.091.31-051

Т. Л. Опалюк
pidgorna87@ukr.net

РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ СОЦІАЛЬНО-РЕФЛЕКСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Опалюк Т. Л. Розуміння сутності соціально-рефлексійної компетентності майбутнього вчителя: методологічний аспект. У статті висвітлено методологічні підходи щодо розуміння сутності проблеми формування соціально-рефлексійної компетентності у студентів вищого педагогічного закладу. У розширеному концептуальному полі проаналізовано теоретичні положення сучасної науки з проблеми досліджуваного явища. Здійснено аналіз теоретико-методологічних засад та підходів щодо сутності поняття соціально-рефлексійної компетентності майбутніх учителів у процесі навчання. Розкрито зміст понять «компетентність», «рефлексивна компетентність», «соціальна компетентність», «соціально-рефлексійна компетентність». У світлі компетентнісного підходу наведено основні уявлення науковців щодо феномену професійної компетентності фахівця, подано узагальнене уявлення про її основні складові компоненти. Підкреслено значущість рефлексії як необхідного компоненту у різних наукових напрямках визначення професійної компетентності.

На рівні перспектив подальшого дослідження проблеми формування соціально-рефлексійної компетентності майбутніх учителів набудуть положення щодо використання дидактичного потенціалу організації та здійснення навчання у вищій педагогічній школі з проєкцією на цілеспрямоване формування соціально-рефлексійної компетентності майбутнього вчителя, рефлексійного аналізу освітньої соціально значущої діяльності як чинника соціалізації особистості.

Ключові слова: компетентність; компетентнісний підхід; рефлексія, соціальна рефлексія, освітній процес; вищий педагогічний навчальний заклад, рефлексивна компетентність, соціальна компетентність, соціально-рефлексійна компетентність.

Опалюк Т. Л. Понимание сущности социально-рефлексивной компетентности будущего учителя: методологический аспект. В статье освещены методологические подходы к пониманию сущности проблемы формирования социально-рефлексивной компетентности у студентов высшего педагогического заведения. В расширенном концептуальном поле проанализированы теоретические положения современной науки по проблеме изучаемого явления. Осуществлен анализ теоретико-методологических принципов и подходов относительно сущности понятия социально-рефлексивной компетентности будущих учителей в процессе обучения. Раскрыто содержание понятий «компетентность», «рефлексивная компетентность», «социальная компетентность», «социально-рефлексивная компетентность». В свете компетентностного подхода приведены основные представления ученых относительно феномена профессиональной компетентности специалиста, подано обобщенное представление об ее основные составляющие. Подчеркнута значимость рефлексии как необходимого компонента в различных научных направлениях определения профессиональной компетентности.

На уровне перспектив дальнейшего исследования проблемы формирования социально-рефлексивной компетентности будущих учителей вступят положения по использованию дидактического потенциала организации и осуществления обучения в высшей педагогической школе с проєкцией на целенаправленное формирование социально-рефлексивной компетентности будущего

учителя, рефлексивного анализа образовательной социально значимой деятельности как фактора социализации личности.

Ключевые слова: компетентность; компетентностный подход; рефлексия, социальная рефлексия, образовательный процесс, рефлексивная компетентность, социальная компетентность, социально-рефлексивная компетентность.

Постановка проблеми. Сучасність ставить перед системою педагогічної освіти вимоги постійного перебування вчителів і викладачів в освітньому просторі, безперервно удосконалюючи свої знання й уміння. Пріоритетним завданням сучасної освіти є забезпечення її неперервності. Ця мета узгоджується з необхідністю формування освіти на всіх рівнях на спільній (у базових позиціях) концептуальній основі, включаючи вищу освіту. Це обумовлює необхідність реалізації завдань, що співвідносяться зі стандартами європейської освіти (умова інтеграції України у світовий освітній простір): пріоритетність самоосвіти та самовдосконалення; освіта як сфера самореалізації особистості; розвиток творчих здібностей і навичок; освіта впродовж життя.

Важливою складовою фахової підготовки сучасного вчителя є забезпечення його здатності виявляти себе як сформовану соціально зрілу особистість, здатну виконувати свої функціональні обов'язки не лише як педагога-предметника, але й здійснювати рефлексію контраверсійних соціальних процесів, які відбуваються в Україні та світі.

Аналіз останніх досліджень. Серед сучасних науковців психолого-педагогічної царини, які у своїх дослідженнях активно використовують здобутки основоположників-фундаторів компетентнісного підходу знаходимо такі імена: В. Байденко, Н. Бібік, В. Бондар, Є. Бондаревська, А. Вербицький, В. Гузеєв, М. Євтух, І. Зимня, М. Кларін, В. Ковальчук, В. Краєвський, І. Малафіїк, О. Малихін, А. Маркова, О. Пометун, О. Савченко, В. Серіков, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Л. Сохань, О. Топузов, П. Худомінський, А. Хуторської, О. Цокур, І. Якіманська.

На різних методологічних засадах проблему розвитку та формування професійно важливих новоутворень та індивідуальних властивостей студентів досліджують: Ю. Бабанський, І. Бех, Н. Бібік, В. Бондар, А. Капська, О. Савченко, О. Топузов, І. Малафіїк, О. Малихін, та інші.

Рефлексійні процеси досліджуються такими вченими, як: Н. Бібік, А. Деркач, І Зязюн, А. Маркова, О. Савченко, І. Ульянич, Г. Щедровицький.

Проблеми визначення змісту й умов формування соціальної компетентності вивчали: Г. Беліцька, І. Зімня, А. Кузьмінський, В. Куніцина, А. Мудрик, А. Хуторської.

Мета статті полягає у визначенні, узагальненні та цілісному представленні основних методологічних положень, котрі покладаються в основу дослідження сутності соціально-рефлексійної компетентності майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для підготовки будь-яких висококваліфікованих фахівців різних царин, а особливо в галузі підготовки спеціалістів до успішного здійснення педагогічної діяльності в сучасних умовах, має бути базисна, фундаційна, ґрунтовна компетентнісна основа. Сучасні педагоги-дидакти активно вивчають проблематику, пов'язану з пошуком інноваційних форм, методів, прийомів і засобів організації навчання у вищій школі в цілому та у вищій педагогічній школі зокрема, особливо, коли йдеться про врахування дихотомії професійної підготовки майбутнього вчителя, яка відбивається в таких пріоритетних напрямках його становлення як фахівця вищої кваліфікації освітньої галузі, а саме: психолого-педагогічної підготовки (що є необхідною та обов'язковою для кожного вчителя-предметника) і фахово-предметної (залежно від того, право які предмети він отримує викладати).

На думку експертів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), метою застосування компетентнісного підходу є забезпечення продуктивності та конкурентоздатності на ринку праці, скорочення безробіття завдяки розвитку гнучкої (адаптивної) та кваліфікованої робочої сили, розвиток середовища для інноваційних перетворень в умовах глобальної конкуренції [4].

Активація компетентнісного підходу відбувається як на макро, так і на мікро рівнях. У суто практичній площині в реаліях сучасної української системи освіти та в умовах фахової підготовки спеціалістів компетентнісний підхід дає змогу:

- перейти у професійній освіті від його орієнтації на відтворення знань до їхнього застосування у більш досконалії формі;
- «зняти» диктат об'єкта (предмета) праці;
- покласти в основу стратегії освіти підвищення гнучкості її форм і методів на користь розширення можливості працевлаштування

випускників вищих навчальних закладів і їх здатності виконувати розширений обсяг функцій і завдань;

- забезпечити пріоритет міждисциплінарно-інтегрованих вимог до результату освітнього процесу;
- пов'язати більш тісно мету освіти майбутніх фахівців з ситуаціями їхньої самореалізації у світі професійної праці;
- орієнтувати людську діяльність на нескінченну розмаїтість професійних і життєвих ситуацій [3].

Слід зазначити, що за умови реалізації положень компетентнісного підходу актуалізується такий феномен, як «студентоцентроване навчання», паралельно із запровадженням якого відбуваються дидактико-методичні процеси, що забезпечують «академічну та професійну прозорість» та інше у подібному стратегічному контексті.

Визнаючи компетентнісний підхід як парадигмально-визначальний на сучасному етапі розвитку педагогічної науки та вдосконалення змісту вищої педагогічної освіти в цілому розробляються ключові компетентності сучасного педагога як складові його професійно-педагогічної компетентності:

- психолого-педагогічна компетентність;
- фахово-предметна компетентність (сукупність предметних компетентностей);
- методологічна компетентність;
- методична компетентність;
- самоосвітня компетентність [5].

Сучасний науковець О. Малихін зазначає, що освітній процес у вищому педагогічному навчальному закладі також відрізняється від відповідних процесів у інших закладах вищої освіти. У першу чергу, це зумовлено тим, що особистість студента вищого педагогічного навчального закладу – це особистість майбутнього вчителя, людини, яка протягом усієї своєї подальшої професійної діяльності буде мати безпосередній зв'язок зі сферою освіти, власне навчальним процесом, буде самостійно й безперервно поповнювати власний багаж знань і спонукатиме до подібної активної діяльності своїх учнів.

Вище визначені положення доводять доцільність (за О. Малихіним):

- звернення до особистості студента як суб'єкта організації самостійної навчальної діяльності в умовах вищого педагогічного навчального закладу;

- визначення й формулювання тих якостей особистості студента, які мають бути йому притаманні;
- а також вимог, які висуваються до студентів, задля ефективної організації й реалізації самостійної навчальної діяльності [1].

Узагальнення наявного наукового досвіду вивчення досліджуваної проблеми на різних рівнях методології дає змогу конкретизувати простір авторських дослідницьких зусиль і визначити, що сприятлива основа для формування соціально-рефлексійної компетентності сучасних студентів – майбутніх учителів – може бути створеною саме у процесі навчання гуманітарних дисциплін. Отже, основним методологічним підходом, щодо сутності поняття соціально-рефлексійної компетентності, виступає компетентнісний підхід, але також ми враховуємо позиції особистісно орієнтованого, системного, суб'єктного та діяльнісного підходів.

Компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно орієнтованим, оскільки стосується особистості студента і може бути реалізованим і перевіреном тільки у процесі виконання конкретним студентом певного комплексу дій. Загальними принципами зазначеного підходу є створення умов для розвитку й саморозвитку особистості, реалізація педагогом відповідальності за результати освітнього процесу, рефлексія, побудова образу «Я».

А. Хуторської вважає, що компетентність означає набуття, володіння людиною відповідною компетенцією, яке включає його особисте ставлення до неї та предмета діяльності. А компетенція включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що стосуються певного кола предметів і процесів, та необхідних для якісної продуктивної діяльності стосовно них [2].

З позиції розуміння компетенції як сукупності знань, професійного досвіду, здатності діяти й навичок поведінки індивіда, людина, що не є компетентною, не зможе повною мірою й у соціально значущих аспектах їх реалізувати.

Однією з важливих і необхідних вимог сучасної реальності виступає соціальна компетентність як результат готовності студента та його особистісна характеристика.

Дослідники К. Кузьмін та Б. Сутирін визначають соціальну компетентність як комплексне явище, у якому органічно поєднуються знання людини, необхідне для розширення власного світобачення та для відповідних дій щодо зміни умов свого

існування в соціумі, способи реалізації отриманих знань з надання допомоги іншим та засоби формування менталітету.

Самооцінка та рефлексія навчальних результатів в освіті визначається поняттям «ключова компетенція», яка є комбінацією отриманих знань, навичок та ціннісного ставлення.

За визначенням С. Степанова, рефлексивна компетентність, являє собою професійну якість особистості, що дає змогу найбільш ефективно й адекватно здійснювати рефлексивні процеси, реалізацію рефлексивної здібності, що забезпечує розвиток і саморозвиток, сприяє активації творчого підходу до професійної діяльності, досягненню її максимальної ефективності та результативності [6]. Сутність рефлексивної компетентності суб'єкта визначається як «володіння тими чи іншими знаннями й уміннями, адекватними діяльності, яка здійснюється» [6, с. 267].

За О. Малихіним та О. Герасимовою «рефлексивна компетентність є органічною складовою особистісно-професійної компетентності майбутнього педагога, яка скерована на оволодіння знаннями та цілеспрямоване застосування у прогнозуванні, плануванні та реалізації професійно значущої педагогічної діяльності, активізує розвиток його власних здатностей, у прагненні до самореалізації в соціально корисній діяльності, забезпечує його особистісно-професійне становлення вже впродовж навчання у вищому педагогічному навчальному закладі. До компонентної структури рефлексивної компетентності студента педагогічного університету включаємо: рефлексивні вміння у їх оновленому розумінні та змістово-структурному уявленні про їх сутність; набутий у минулому та актуалізований у реально здійснюваній професійно значущій діяльності майбутнього педагога досвід рефлексії, що використовується на мотиваційно-ціннісній основі; здатність і готовність до рефлексивної діяльності; константно поновлювані знання про психолого-педагогічну функціонально-структурну сутність рефлексії, рефлексивної діяльності та дотичних феноменів» [7].

О. Малихін зазначає, що «рефлексивні вміння особистості розуміємо як складноструктуроване особистісне утворення, синтез усвідомлених дій, операцій, самоствавлення (як ставлення до себе), що втілюється у здатність особистості об'єктивно аналізувати свій внутрішній світ, індивідуальні властивості, діяльність, поведінку в різноманітних ситуаціях взаємодії з оточуючими, спонукає до самовизначення й активності» [8].

Структурно-змістовий аналіз рефлексивної компетентності (у своїй роботі ми розуміємо цю категорію як тотожну рефлексійній компетентності), проведений на основі робіт О. Анісімова, В. Метаєвої, І. Семенова, С. Степанова, А. Хуторського та ін., дає змогу нам виділити певні, на наше переконання, необхідні й достатні теоретичні передумови проектування рефлексивної компетентності як складової соціально-рефлексійної компетентності.

На загальнонауковому та конкретно науковому (предметно науковому) рівнях методологічну основу дослідження становлять: загальнонаукова методологія як спосіб пізнання психолого-дидактичних фактів, явищ, процесів, що відображає їх взаємозв'язок, взаємообумовленість і взаємозалежність; сучасні теорії педагогічної діяльності щодо пізнання, проектування та моделювання процесів і явищ в освіті, засвоєння знань у процесі діяльності й інтерактивного спілкування; ідеї соціальної, педагогічної та психологічної наук про сутність особистості та пріоритетність вияву нею соціоактивності, самостійності, незалежності й автономності, що відбиваються в реалізації процесів самоактуалізації, самоуправління, самовдосконалення, самореалізації на засадах їх соціозначущої рефлексійної інтеграції; педагогічні концепції дослідного, розвивального, проблемного, особистісно-орієнтованого, комбінованого, інтегрованого та ситуаційно зумовленого навчання за свідомого вияву соціальної та рефлексійної позицій; гносеологія, сучасні теорії педагогічної діяльності щодо пізнання та моделювання процесів і явищ в освіті, засвоєння гуманітарних знань у процесі комунікативної соціально значущої діяльності; ідеї педагогічної і психологічної наук про сутність особистості; концепція особистісно орієнтованого навчання; історичний і системно-комплексний принципи науково-педагогічного пошуку; історико-педагогічний і системно-синергетичний принципи науково пошуку у площині дидактики вищої школи, провідні дидактичні принципи: культуровідповідності, природовідповідності, наступності, суб'єктності, самостійності, автономності, соціальної, практичної і професійної спрямованості, зв'язку з життям на основі свідомої рефлексії.

За результатами здійсненого теоретичного аналізу, певних узагальнень позицій і підходів різних науковців щодо сутнісного розуміння досліджуваного феномена, на нашу думку, під соціально-рефлексійною компетентністю слід розуміти інтегрований комплекс компетентностей, що реалізуються в системі особистісних, соціальних та психологічних здатностей, задля забезпечення

розвитку і саморозвитку, активації творчого підходу, професійної діяльності, досягнення максимальної ефективності та результативності

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на ґрунті здійсненого аналізу основних методологічних положень, що покладаються в основу дослідження проблеми розуміння сутності соціально-рефлексійної компетентності майбутнього вчителя, доведено доцільність здійснення дослідження, яке передбачає вивчення теоретико-методологічної основи та запровадження практичних дидактико-методичних рекомендацій у площині окресленої науково-педагогічної проблеми, а саме: потреба формування соціально-рефлексійної компетентності студента вищого педагогічного навчального закладу – майбутнього вчителя, – як здатності й готовності розв'язувати розмаїття комплексних і суперечливих соціально забарвлених ситуацій у майбутній професійно-педагогічній діяльності.

Перспектива подальшого дослідження виучуваної дидактичної проблеми має вбачатися в деталізованому розкритті та теоретичному обґрунтуванні концепції, гіпотези, комплексу дидактичних умов, структурно-функціональної моделі формування соціально-рефлексійної компетентності майбутніх учителів. Окремого деталізованого вивчення потребує питання використання прихованого та ще нерозкритого дидактичного потенціалу організації та здійснення навчання у вищій педагогічній школі з проєкцією на цілеспрямоване формування соціально-рефлексійної компетентності майбутнього вчителя; рефлексійного аналізу освітньої й самоосвітньої соціально значущої діяльності на інтеграційній основі як чинника соціалізації особистості.

Список використаних джерел

1. Малихін, О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект : монографія / Олександр Володимирович Малихін. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. – 307 с. Зіньковський Ю. Перспективи розвитку професійно-технічної освіти / Ю. Зіньковський // Професійно-технічна освіта. – 2001. – № 4. – С. 19–21.

2. Хуторской, А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003 – № 2. – С. 58-64.

3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики : [моногр.] / Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина та ін. ; [за заг. ред. О.В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.

4. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики / [за заг. ред. В. Кременя]. – К. : К.І.С., 2003. – 296 с.

5. Малихін, О. В. Ієрархія компетентностей сучасного педагога / О. В. Малихін // 1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи : зб. матер. міжнарод. наук. конф. / за заг. ред. В. О. Огнев'юка. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – С. 65-75.

6. Степанов, С. Ю. Рефлексивная компетентность как базовая категория предпринимательской деятельности / С. Ю. Степанов, О. А. Полищук // Рефлексия, образование и интеллектуальные инновации. – Новосибирск : НГУ, 1995. – С. 266-271.

7. Герасимова, О. І. Формування рефлексивної компетентності студентів в освітньому процесі вищої школи / О. В. Малихін, О. І. Герасимова // Компетентнісно зорієнтована освіта: якісні виміри : монографія. – К. : Ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – С. 128-150.

8. Малихін, О. В. Дидактичні механізми формування рефлексивної компетентності студентів / О. В. Малихін // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир-Київ, 2015. – 356 с. С. 206-211.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Malihin, O. V. Organizacija samostijnoï navchal'noï dijaj'nosti studentiv vishhih pedagogichnih navchal'nih zakladiv: teoretiko-metodologichnij aspekt : monografija / Oleksandr Volodimirovich Malihin. – Krivij Rig : Vidavnichij dim, 2009. – 307 s.2. Zin'kovs'kij Ju. Perspektivi rozvitku profesijno-tehničnoï osviti / Ju. Zin'kovs'kij // Profesijno-tehnična osvita. – 2001. – № 4. – S. 19-21.

2. Hutorskoj, A. V. Ključevye kompetencii kak komponent lichnostno orientirovannoj paradigmy obrazovanija / A. V. Hutorskoj // Narodnoe obrazovanie. – 2003 – № 2. – S. 58-64.

3. Kompetentnisnij pidhid u suchasnij osviti : svitovij dosvid ta ukraïns'ki perspektivi: biblioteka z osvitr'oi politiki : [monogr.] / N.M. Bibik, L.S. Vashheneko, O.I. Lokshina ta in. ; [za zag. red. O.V. Ovcharuk]. – K. : K.I.S., 2004. – 112 s.

4. Strategija reformuvannja osviti v Ukraïni: Rekomendacii z osvitr'oi po- litiki / [za zag. red. V. Kremenja]. – K. : K.I.S., 2003. – 296 s.

5. Malihin, O. V. Ierarhija kompetentnostej suchasnogo pedagoga / O. V. Malihin // 1025-richchja istorii osviti v Ukraïni: tradicii, suchasnist' ta perspektivi : zb. mater. mizhnarod. nauk. konf. / za zag. red. V. O. Ognev'juka. – K. : Kiïv. un-t im. B. Grinchenka, 2014. – S. 65-75.

6. Stepanov, S. Ju. Refleksivnaja kompetentnost' kak bazovaja kategorija predprinimatel'skoj dejatel'nosti / S. Ju. Stepanov, O. A. Polishhuk // Refleksija, obrazovanie i intellektual'nye innovacii. – Novosibirsk : NGU, 1995. – S. 266-271.

7. Gerasimova, O. I. Formuvannja refleksivnoi kompetentnosti studentiv v osvitn'omu procesi vishhoï shkoli / O. V. Malihin, O. I. Gerasimova // Kompetentnisno zorientovana osvita: jakisni vimiri : monografija. – K. : Un-t im. B. Grinchenka, 2015. – S. 128-150.

8. Malihin, O. V. Didaktichni mehanizmi formuvannja refleksivnoi kompetentnosti studentiv / O. V. Malihin // Problemi osviti: zbirnik naukovih prac'. – Vip. 84. – Zhitomir-Kiïv, 2015. – 356 s. S. 206-211.

Opalyuk T. An understanding of the essence of social-reflexive competence of the future teacher: methodological aspects. This article highlights the methodological approaches to the understanding of the problem of forming social and reflexive competence of students of higher pedagogical institutions. In the expanded conceptual field the theoretical principles of modern science on the issue of the phenomenon is analyzed. The analysis of the theoretical and methodological principles and approaches to the essence of the concept of social-reflexive competence of future teachers in the learning process is made. The content of such concepts as "competence", "reflexive competence", "social competence", "social-reflective competence" are explained. In light of the competence approach, the basic ideas of the scientists were represented concerning the phenomenon of professional competence of the expert as well as the general idea of its main constituents. The importance of reflection as a necessary component in determining the different research areas of professional competence is emphasized. The main structural components of reflexive competence of the teacher of the high school were determined: personal, intelligent, cooperative, communicative.

At the level of the prospects for further research of the problem of forming social and reflexive competence of future teachers the statements were made regarding the usage of didactic potential of the organization and implementation of training in higher pedagogical school with the perspective to the purposeful formation of socially-reflexive competence

of the future teacher, reflective analysis of educational and socially significant activity as a factor of personal socialization.

Keywords: competence; competence approach; reflexion, social reflexion, educational process; higher pedagogical institution, future teachers, socialization, reflexive competence, social competence, social-reflexive competence.

Отримано 11.04.2017

УДК 373.5-056.2

Л. Б. Платаш

l.platash@chnu.edu.ua; lbplatash@mail.ru

ІНКЛЮЗИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ: КАТЕГОРІАЛЬНА СПЕЦИФІКА ПОНЯТТЯ

Платаш Л. Б. Інклюзивне середовище загальноосвітньої школи: категоріальна специфіка поняття. Автором статті виокремлено напрями наукових досліджень щодо створення умов навчання і виховання осіб з інвалідністю за освітніми галузями: філософія, соціологія, психологія, педагогіка, соціальна педагогіка. Поняття «інклюзивне освітнє середовище» розглядається як система якісних характеристик, завдань, компонентів та умов їх ефективної реалізації; штучно побудовану систему, складові якої сприяють досягненню цілей інклюзивного навчання та виховання. Визначено можливості інклюзивного середовища: ресурсний потенціал, організація і функціонування інклюзивного освітнього середовища та його виховна спроможність. Узагальнено, що успішне створення і функціонування інклюзивного навчального середовища можливе за умови взаємодії напрямів його розвитку – організаційної культури, освітньої політики навчального закладу та запровадження інклюзивної практики.

На основі аналізу праць науковців (Т. Зубаревої, А. Колупаєва, М. Чайковський, А. Цимбалару, В. Шинкаренко та ін.) сформульовано умови, які визначають специфіку та організацію інклюзивного процесу у навчальному закладі (обмеження інклюзивним середовищем можливостей дитини з особливими